

ZİYA GÖKALPLE İLGİLİ ANILAR

M. NERMİ

Çok sayın Hanımlar, çok sayın Beyler,

İstanbul Üniversitesi'nde *Sosyoloji Kürsüsü*'nün kuruluşu, fikir hayatımızda gerçekten önemli bir *gelişim konağı* sayılır. Bu unutulmaz yıldönümünü kutlamak, bir daha geriye dönmeyen günleri anmak ve yaşamak için bir araya gelmiş bulunuyoruz.

Sosyoloji'den söz açıldı mı, karşımızda, büyük bir insanın fikirlerinden ve heyecandan örülmüş kişiliği kudretli bir gölge gibi uyanır, Ziya Gökalp'in kişiliği... 1908 Devrimi'nin başlıca sürükleyici kudreti, romantik özleyişlerin görünmez kaynaklarından gelmektedir. Hürriyet Perisi'nin zincirlerini parçalıyoruz, duru ve pürüzsüz bir iman hamlesiyle yepyeni bir vatan yaratmak istiyoruz. Fakat henüz bir ideolojimiz yok... Ziya Gökalp, bu yokluğu sezilen ve aranan şey'in mimarıdır işte... Aranılan şey de, Tekin Alp'in *Mercure de France* dergisinde çok güzel belirttiği gibi millî ruhtur, *une âme nationale*... Ömer Seyfettin'in Yakorit'ten Ali Canip Yöntem'e göndermiş olduğu çok uzun bir mektup, yeni bir varlık hamlesinin büyük alevini tutuşturan bir kıvılcımdı sanki. Bu mektup, derin reform dâvalarını benimseyen bir derginin, Genç Kalemler'in yepyeni bir şekilde çalışmasına yardım etmiştir.

Ömer Seyfettin'in, daha sonra Genç Kalemler'de yayımlanan mektubunu haftalarca inceleme ve tartışma konusu yaptık. Ve, nihayet karar verildi : "Türk dilinde yalnız Türk Grameri'nin sözü geçebilir. Osmanlıca bütün karmakarışık yapısı ile ortadan kalkmalıdır : Türkçe ve yalnız Türkçe, şiirde de yalnız Türk ölçüleri, edebiyatta da, Türk hayati..."

Gökalp, değerli şairimiz ve edebiyatçımız Ali Canip Yöntem'in kullanmış olduğu takma bir addir. Eski Türk Selânik'te, güzel bir bahçe vardı : Beyaz-Kule bahçesi... Bu bahçeden bahsederken Eflâton'un, ta-

rihimizden 385 yıl önce, kurmuş olduğu akademi hayalimde uyanır. Yaz günlerinde, ılık günlerde, hemen hemen her akşam orada buluşurduk : Ziya, Canib ve ben... Zaman olur, Talât Paşa da gelirdi oraya... Konularımız, edebiyat, felsefe, sosyoloji... Bir akşam, Ziya Gökalp, üzüle büzüle Canib'den bir ricada bulundu :

— Ben kendime bir ad bulamıyorum. Gökalp adını bana bırakabilir misiniz?

Canib, gülümsüyerek cevap verdi :

— Elbette... Uğurlu olsun.. Buyrun...

Friedrich Nietzsche'nin diliyle söylemek gerekirse, Ziya'nın Gökalp-liği böyle başladı işte... diyebilirim.

Ziya, o akşam, yeni bir destanını okudu bize... Büyük Türk kahramanlarını anlatıyordu bu destan... ve sonra anlattı :

— Kendimizi bulmak istiyoruz. İster istemez kendimize döneceğiz. Benliğimizi kendi malzememizle kuracağız. Eriğimizi yiyeceğiz. Başkasının hurmasına göz koymıyacağız. Bunu yapabilmek için de, William James'ten faydalanacağız. Ben, kendime bir pîr (kılavuz) seçtim : Durkheim... Siz de, Nermi Bey, yalnız Bergson ile uğraşırsanız çok iyi olur.. Bizim vaktimiz o kadar kıt ki... Avrupa ile aramızdaki büyük boşluğu çabuk doldurmak zorundayız. Hattâ aramızda âhenkli bir iş-bölümü yaparsak çok daha iyi olur. .

Hemen söze karıştım :

— Vaktimiz hiç mi hiç yok... Çok doğru... Ama başka şeylerimiz de yok... Osmanlılık dâvası yürümüyor. Geniş ülkemizde yaşayan çeşit çeşit halk yığınları birer millet olmuş artık... Ya biz? Dilimizi halk anlamıyor. Devletin, halk bir gün Türklüğünü sezer diye, ödü kopuyor. Millet olmak yalnız başkalarının hakkı mı? Devletin bir kudret çekirdeği yok... Türk, artık, diliyle, ideolojisiyle ve her şeyiyle bir millet olduğunu öğrenmelidir. Ömer Seyfettin, dil dâvasını öne sürmekle, ilk adımı attı... Tolstoy, yıkılmak için, rüzgârını bekleyen duvarlardan bahsediyor. Biz, hiç olmazsa, bu çeşit duvarların rüzgârı olursak, Fichte'nin sözü ile, büyük-benliğin yolunu açmış sayılabiliriz.

Ziya biraz düşündükten sonra fikirlerini anlatmaya başladı :

— Bunu şairlerimiz yapacak... Çürük duvarların, çok kere, kasırgalarıdır onlar... Fikir, kılık değiştirir ve kudret olur. Bunun kimyasını gö-

anüllerde aramak lâzımdır. Alfred Fouillée (1838-1912), idées-forces (kuvvet-fikirler) sisteminde ne güzel anlatıyor bunu... Her devletin bir *kurucu-millet*'i vardır. En kısa yoldan yürümeliyiz. Onun için, zamanımızın büyük fikir disiplinlerini benimsemeliyiz. Kendimize göre disiplinler yaratmak için vaktimiz yok...

Büyük üstadlarım Bergson le Durkheim'e zaman zaman Ziya Gökalp'tan bahsederdim. Onlar da yakından ilgilenir ve kendisine selâm yazmamı rica ederlerdi. Ziya, selâmları derin bir sessizlik içinde gülümsyerek dinlerdi.

Aradan yıllar, kan ve alev arasında geçti... Balkanlar'da Türk bayrağı görünmez oldu. İlk Dünya Harbi, korkunç bir bozgunla sona erdi. 1918 yılının ölüm-sessizliğini andıran ıslak bir gününde, Berlin, donmuş ve taş kesilmiş gibi idi. Telefon çaldı... Azerbeycanlı bir dost, çabuk gelmemi söyledi... Komşu idik onunla... Gittim ve Talât Paşa ile karşılaştım. Kucaklaştık. Hemen sordum :

— Ziya nerde?

— Bizimle gelmedi. Yalvardık, yakardık, gelmedi... Bana zehir kâsesini sunsalar, istediğim zaman kaçmak da elimde olsa, Sokrat gibi yaparım, ölürüm ve buradan ayrılmam, dedi. Biliyoruz düşmanlar onu hapsetecekler. Hüküm, memlekette değil, düşmanlarda... ve, düşmanlarla işbirliği yapanlarda... Memleket kanunu diye bir şey yok...

Alacağım cevap karşısında önceden titriyordum. Gene sordum :

— Her şey, her ümit kayboldu mu şimdi?

Talât, hemen anlattı :

— Dinle Nermi, ilkönce Ziya'nın fikirlerini anlatayım : O, diyor ki : Ekilen tohumlar, karanlık toprak altında filizleniyor. Korkusuz kıvılcım gönülden gönüle geçiyor. Türk, büyük mucizesini gene gösterecektir. Ben de bu fikirdéyim. Dünya çok değişti. Yalnız değiliz artık... Yardım göreceğiz. Bu harp, Avrupa'yı çok yorgun düşürmüştür. En büyük şanslardan biri de bu... Türkiye elbette yaşayacaktır.

.....
Türk milleti, masalımsı kahtamanlık hamleleriyle, kendi hürriyet yolunu açmış ve öz benliğine kavuşmak için, diriliğini kaybetmiş değerlerden silinmesini bilmıştır. Fikir, kuvvettir, önüne geçilmez bir kuvvet... Fikir, tarih boyunca bütün engellerini önüne katarak sürüklemiştir. Ziya'nın temel-imanı bu olağanüstü kudrettir işte...

Bana, hatıralarımdan bir kaçını anlatmak fırsatını veren Sayın üstat Prof. Dr. Nurettin Şazi Kösemihal'e yürekten teşekkürler. Beni dinlemek lütfunda bulunmanıza da sonsuz teşekkürler... En derin saygılar...